Diana Antropikaitė

Vokiečių karių kapinės Mažeikių miesto parke

2015 m. Mažeikių miesto parke vykdytos II Pasaulinio karo vokiečių karių palaidojimo vietos paieškos ir palaikų ekshumavimo darbai. 1996 m. tarp Vokietijos ir Lietuvos sudaryta tarptautinė sutartis dėl karių kapų priežiūros. Žuvusių vokiečių karių kapų išsaugojimu, priežiūra bei perlaidojimu Lietuvoje bei kitose Europos valstybėse rūpinasi Vokietijos valstybės įgaliota humanitarinė organizacija VDK. Ekshumavimo darbai vykdyti šios organizacijos užsakymu.

Turimais duomenimis, 1944 m. dabartinio Mažeikių miesto parko Š dalyje, V. Kudirkos ir V. Burbos gatvių kampe buvo suformuotos vokiečių karių kapinės. 1944 m. aerofotografijoje (1 pav.) šioje vietoje įžiūrimas iš pylimėlių suformuotas plotas. Šie pylimėliai – tai kapų eilės. Kapinės (*Heldenfriedhof*) įrengtos apie 200 m atstumu nuo tuo metu veikusios karo ligoninės. Šiuo metu buvusios ligoninės pastate įsikūrusi Mažeikių Vytauto Klovos muzikos mokykla. Anot archyvinių ir vietinių gyventojų duomenų, vokiečių kariai čia laidoti 1944 m. rugpjūčio–rugsėjo mėnesiais. Mažeikių gyventoja Juzefa Jukšienė pasakojo, kad besitraukiantys į Latviją vokiečių karininkai jos broliui sumokėjo už medinių kryžių ir lentelių su užrašais įrengimą karių kapinėse. Ant medinių lentelių užrašyti mirusiųjų vardai, pavardės, gimimo data bei karinis laipsnis. Tačiau po karo rusų kareiviai medinius kryžius sunaikino.

Pokariu, 5 ar 6 dešimtmetyje į V nuo buvusių vokiečių karių kapinių įrengtas Raudonosios armijos karių memorialas, perkeliant žuvusiųjų palaikus iš Mažeikių apylinkių (UK 11022).

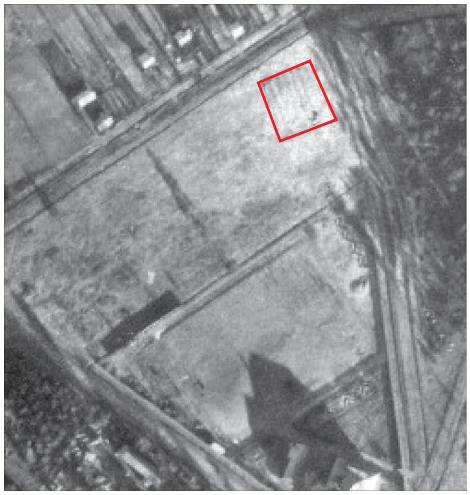

1 pav. 1944 m. Mažeikių miesto aerofotografijos fragmentas. Dabar parko teritorijoje matomos kapų eilės (pažymėtos raudonai). Mažeikių miesto muziejus.

Fig. 1. A fragment of a 1944 aerial photograph of Mažeikiai. Rows of graves (marked in red) are visible on the park's grounds

Vokiečių karių palaidojimo vieta pažymėta tik XX a. pabaigoje, kai apie 30 m į PV nuo faktinių karių kapinių įrengta akmens plokštė su užrašu lietuvių kalba. Šalia paminklo giminių rūpesčiu pastatytas dar nedidelis medinis kryžius kapinėse palaidotam kariui Martinui Türke (1907 12 27–1944 08 27).

2015 m. darbai vyko keliais etapais. Kadangi tiksli palaidojimų vieta nebuvo žinoma (senos fotografijas gavome tik darbų metu), pirmiausia vykdyti žvalgomieji tyrimai. Jų metu parko Š dalyje, tarp V. Kudirkos, V. Burbos gatvių ir esamo paminklo žuvusiems vokiečių kariams atidengtos dvi 5x2 m dydžio perkasos 1 ir 2 (2 pav.). Pirma perkasa buvo palei dabartinę V. Burbos gatvę. Joje kapų nerasta. Antra perkasa atidengta apie 30 m atstumu nuo V. Burbos gatvės. Joje po velėna ir dirvožemiu 25–30 cm gylyje pasiektas įžemis – gelsvas smėlis.

Įžemyje atsidengė kapų duobių kontūrai, sudarę ŠR–PV kryptimi orientuotos kapų eilės fragmentą.

Antruoju darbų etapu pagal kapų išsidėstymą buvo atidengiamos tranšėjos. Pirma tranšėja kasta skersai aptiktos kapų eilės, siekiant nustatyti kapų eilių skaičių, t. y. kapinių R ir V ribas (3 pav.). Nustačius kapų eilių skaičių ir atstumą tarp jų, toliau eilių vietose tirtos 25–28 m ilgio, 2,5–3 m pločio tranšėjos 2–7. Iš viso atidengtas apie 470 m^2 plotas. Darbų metu po velėna ir dirvožemiu 30–40 cm gylyje pasiektas įžemis – gelsvas smėlis, kuriame ir išryškėjo kapų eilės.

Ekshumavimo darbų metu aptiktos 6 kapų eilės su 17 kapų kiekvienoje. Iš 102 palaikų ekshumuoti 97 mirusieji. Likusius 5 palaidojimus iškelti trukdė parke esantys medžiai. Jie bus ekshumuojami 2016 m. Kapinės užėmė maždaug 23x23 m dydžio plotą. Nustatyta, kad mirusieji laidoti 0,9–1,2 m gylyje nuo esamo paviršiaus, galvomis orientuoti į PR. Atstumai tarp kapų eilių buvo 1,7–2,5 m, tarp kapų vienoje eilėje – 30–90 cm. Kapo duobės 1,9–2,2 m ilgio, 0,8–1 m pločio. Dauguma karių (69) palaidoti mediniuose karstuose (4, 5 pav.). Karstai platėjantys galvūgalyje, su iškiliais dangčiais. Tik 4 kariai palaidoti paprastesniuose stačiakampio formos karstuose su plokščiu dangčiu.

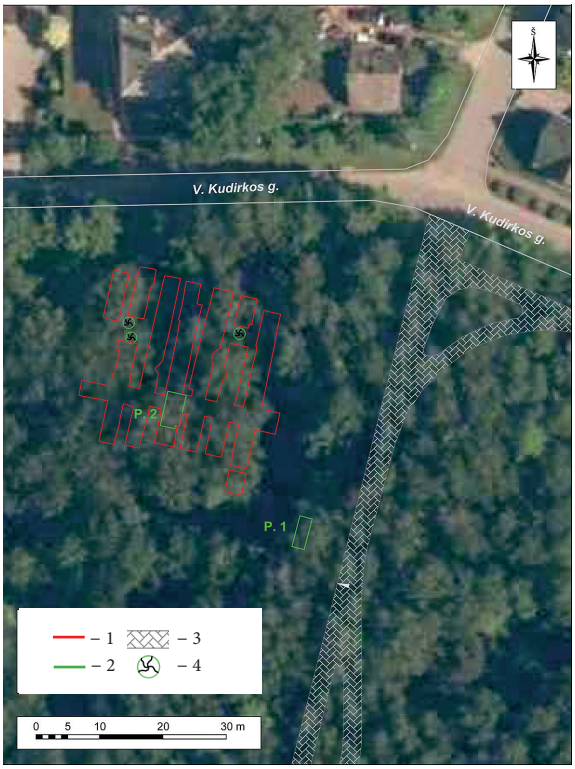

Nors karstų lentos gana gerai išsilaikiusios, patys griaučiai išlikę itin prastai (5–8 pav.). Aptikta daugiausia tik ilgųjų kaulų ir kaukolės fragmentų, įgavusių rudą spalvą. Retai išlikę menčių, dubenkaulių ir raktikaulių dalys. Ilgųjų kaulų proksimaliniai ir distaliniai galai dažnai aptrupėję. Galbūt tai lėmė kapinėms parinkta gana drėgna vieta. Žemiau natūralaus smėlio įžemio 1,2–1,3 m gylyje tyrimų plote dažnai glūdi rausvas molis. Jis galėjo neleisti besikaupiančiam vandeniui skverbtis gilyn. Labiausiai sunykę buvo palaikai karstuose. Ilgesnį laiką buvusi tuščia erdvė karsto viduje, drėgna kapinėms parinkta vieta ir laidojimas šiltu metų laiku galėjo skatinti greitesnį palaikų irimą.

Remiantis kapuose aptiktomis įkapėmis ir radiniais bei medicininės intervencijos pėdsakais, galima spręsti, kad palaikai buvo iš šalia esančios karo ligoninės. Daliai mirusiųjų buvo lūžusios kojos ar rankos. Prie ilgųjų kaulų ir keliais atvejais kaukolės srityje aptikti mediciniai drenažiniai vamzdeliai (7 pav.). Mirusia-

2 pav. Kapų situacijos planas: 1 – tranšėjų kontūrai; 2 – žvalgomosios perkasos 1 ir 2; 3 – pėsčiųjų takas; 4 – medis. D. Antropikaitės nuotr.

Fig. 2. Situation plan of the graves: 1 – contours of the trenches; 2 – trial trenches 1 and 2; 3 – footpath; 4 – tree

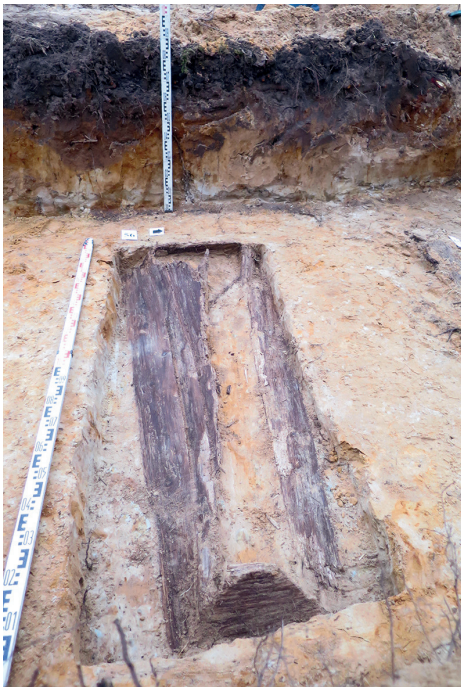

3 pav. Bendras tranšėjos 1 vaizdas iš PR. D. Antropikaitės nuotr.

Fig. 3. General view of trench 1, as seen from the SE

4 pav. Kapo 56 karsto liekanos iš V. D. Antropikaitės nuotr.

Fig. 4. The remains of the coffin in grave 56, as seen from the W

5 pav. Kapas 21 iš P. D. Antropikaitės nuotr.

Fig. 5. Grave 21 as seen from the S

6 pav. Kapas 23. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 6. Grave 23

7 pav. Kapas 24. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 7. Grave 24

8 pav. Kapas 68. D. Antropikaitės nuotr.
Fig. 8. Grave 68

jam kape 82 buvo atliktos net 3 amputacijos: du kartus pjauta dešinė koja (ties dešiniojo blauzdikaulio ir dešiniojo šlaunikaulio diafizėmis) ir vieną kartą kairė koja (ties kairiojo šlaunikaulio diafize). Amputuotos (ar nutrauktos) galūnės buvo dedamos kartu su palaikais į karstą, arba į kito individo karstą. Aptiktos kelios skeveldrų paliktos kiaurymės kaukolėse.

Laidoti karių palaikai ir tiesiai iš mūšio lauko. Dviejų šalia vienas kito esančių kapų atveju (46, 47) kūno liekanos surinktos į medžiaginius maišus ir taip palaidotos. Todėl prie palaikų, be aprangos detalių ir asmeninių daiktų, rasta ir ginklų. Kape 46 aptiktas peilis-durklas odiniame dėkle, amunicinio diržo fragmentų, šovinių tūtos. Kape 52 kario palaikai buvo palaidoti 1x0,3 m dydžio medinėje dėžėje (karste).

66 kapuose iš 97 aptikti identifikavimo žetonai. Visi žetonai buvo perlaužti per pusę. Tai reiškia, kad žuvusiuosius laidojo patys vokiečių kariai pagal to meto priimtą tvarką (įdedant žetono puselę mirusiajam į burną). Aptikta aprangos liekanų: metalinių ir plastikinių uniformos sagų, kabliukų, aliumininių palapinsiausčių žiedų, aulinių batų, aprangos medžiagos liekanų. Rečiau aptinkama amunicijos ir ekipuotės. Be minėto peilio-durklo iš kapo 46, aptiktas dar 1935 m. modelio pusiau automatinis 9 mm pistoletas *FN HP Browning*, tankisto mikrofono liekanų. Dviem kariams į karstą buvo įdėti stikliniai buteliai su dokumentais (8 pav.). Kadangi buteliai nebuvo specialiai užplombuoti, tik uždaryti kamščiais, į vidų pateko vandens ir popierius sunyko.

9 pav. Medinis švilpukas (kapas 40), plastikinė Nivea kremo dėžutė (kapas 54), pypkė su medine galvute (kapas 34). D. Antropikaitės nuotr.

Fig. 9. A wooden whistle (grave 40), a plastic Nivea crème container (grave 54), a pipe with a wooden bowl (grave 34)

Kai kurie kariai palaidoti su asmeniniais daiktais (9, 10 pav.). Rasta odinių piniginių liekanų, sulankstomų kišeninių peiliukų, kišeninių laikrodžių, žiedų (sutuoktuvių; tankisto žiedas), kryželių ir religinių medalikėlių liekanų, rašymo plunksnų, pypkių ir jų kandiklių. Pypkių galvutės pagamintos iš medžio. Rasta viena plastikinė *Nivea* kremo dėžutė.

Kai kurių mirusiųjų dantys buvo su taisymo žymėmis: plombomis, karūnėlėmis, tilteliais. Gausiausiai aptinkami išimami daliniai protezai su apkabėlėmis. Pastebėtos kelios anatominės variacijos: alkūnkaulių alkūnės duobės (kapas 42), *Rhomboid fossa* (kapas 65).

Palaikai bus perlaidojami Klaipėdoje esančiose vokiečių karių kapinėse. Kapuose aptiktos aprangos ir ekipuotės liekanos bus perlaidotos kartu su palaikais. Identifikaciniai žetonai bei asmeniniai daiktai bus perduoti organizacijai VDK.

The German Military Cemetery in a Mažeikiai Park

In 2015, the search for the burial site of German soldiers during the Second World War and the work of exhuming the remains occurred in a park in the city of Mažeikiai. First two trial trenches (a total of 10 m^2) were excavated. After discovering a burial site, eight 25–28 m long, 2.5–3 m wide trenches were later excavated based on the arrangement of the rows of graves. In all about 470 m^2 were unearthed (Figs. 1–3).

During the exhumation work, six rows of 17 graves were discovered. Of the 102 remains, 97 were exhumed. The removal of the remaining five burials was prevented by trees in the park (but the work will be done in 2016). The cemetery occupies a roughly 23 x 23 m area. It was determined that the individuals had been interred at a depth of 0.9–1.2 m from the existing ground's surface with their heads to the SE. The rows of graves were separated by distances of 1.7–2.5 m, the graves in the rows by 30–90 cm. The majority of the soldiers (69) were interred in wooden coffins (Fig. 4). The skeletons had survived very poorly, especially those in the coffins (Figs. 5–8). Fractures of the legs and arms, amputations, and shrapnel in the bones were frequently encountered. Clothing elements, ammunition, the remains of military gear, and personal items were discovered (Fig. 9). ID tags were found in 66 graves. The remains will be reburied in the German military cemetery in Klaipėda.